

УДК 343:412(477)

DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2025.2.26>

Валентина Георгіївна Дрозд,

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
Національна поліція України,
Департамент забезпечення діяльності Голови,
консультативно-контрольний відділ (начальник);

 <https://orcid.org/0000-0002-7687-7138>,
e-mail: valusha.drozd@gmail.com;

Вікторія Вікторівна Абламська,

Харківський національний університет внутрішніх справ,
навчально-науковий інститут № 2,
науково-дослідна лабораторія
з проблем правового забезпечення діяльності поліції
та протидії злочинності (старший науковий співробітник);

 <https://orcid.org/0000-0002-2415-7235>,
e-mail: ablamskaviktoria@gmail.com

ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ NON BIS IN IDEM У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Проаналізовано правовий механізм дотримання принципу *non bis in idem* у кримінальних провадженнях щодо домашнього насильства. Наголошено, що дотримання принципу *non bis in idem* під час проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 126-1 Кримінального кодексу України, має важливе значення в аспекті як забезпечення прав людини, так і притягнення особи до кримінальної відповідальності в міру її вини. Проведено порівняльний аналіз нормативного закріплення принципу *non bis in idem* у національному та міжнародному законодавстві. Визначено основні умови дотримання принципу *non bis in idem* у кримінальних провадженнях щодо домашнього насильства.

Ключові слова: домашнє насильство, кримінальна відповідальність, кримінальне провадження, ознака систематичності, принцип *non bis in idem*.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Запобігання та протидія домашньому насильству залишається однією з актуальних і водночас найбільш складних сфер діяльності правоохоронних органів та суспільства в багатьох країнах, зокрема в Україні. Складно переоцінити негативний вплив цього вкрай небезпечного явища на всі сфери приватного життя особи, що в окремих випадках навіть призводить до каліцтва, вбивства, смерті внаслідок

отриманих травм, доведення до самогубства тощо. У контексті негативного впливу домашнього насильства на державному рівні слід відмітити збільшення витрат на надання медичної допомоги та психологічну реабілітацію постраждалих осіб, підвищення навантаження на правоохоронні органи і судову систему, витрати бюджетних коштів, спрямованих на надання безоплатної правничої допомоги постражданим особам, та багато іншого.

Статистичні дані свідчать про зменшення у 2022 році, у порівнянні з 2021 роком, кількості кримінальних правопорушень щодо домашнього насильства до 1 498, що найімовірніше було пов'язано з початком збройної агресії РФ проти України. Проте у 2023 році кількість облікованих кримінальних правопорушень за ст. 126-1 Кримінального кодексу України (далі – КК України) значно збільшилась і становила вже 2 705 випадків¹. У 2024 році спостерігалось подальше збільшення кількості облікованих кримінальних правопорушень за ст. 126-1 КК України до 2 810². За січень-квітень 2025 року за ст. 126-1 КК України вже обліковано 921 кримінальне правопорушення³. Для більш об'єктивної оцінки статистичних показників потрібно зважати на такі фактори: по-перше, офіційні статистичні дані не враховують кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень, учинених на окупованих територіях; по-друге, зростання кількості випадків домашнього насильства може пояснюватись як підвищенням рівня агресії в суспільстві через воєнні дії, так і збільшенням кількості звернень потерпілих до правоохоронних органів. Зростання рівня домашнього насильства, звичайно, не можна пояснювати у відриві від інших негативних факторів і, ба більше, абстрагувати його від соціальних причин та сукупності негативних чинників і обставин різного характеру та спрямування, яких зазнають громадяни України впродовж останніх років через агресію РФ. Та все ж таки, на нашу думку, саме воєнні дії, спричинені вторгненням РФ, є визначальним фактором подальшого зростання випадків учинення домашнього насильства, хоча й не єдиним.

¹ Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування // Офіс Генерального прокурора : офіц. сайт. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 10.05.2025).

² Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2024 року // Офіс Генерального прокурора : офіц. сайт. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=260042 (дата звернення: 10.05.2025).

³ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-квітень 2025 року // Офіс Генерального прокурора : офіц. сайт. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=266425 (дата звернення: 10.05.2025).

Таким чином, наведене свідчить, що питання проведення ефективного досудового розслідування у кримінальних провадженнях щодо домашнього насильства під час збройної агресії РФ проти України не втрачає своєї актуальності. Потребує подальшого вдосконалення ефективність проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 126-1 КК України. У цьому контексті важливим є неухильне дотримання принципу *non bis in idem* як однієї з гарантій забезпечення як прав, свобод і законних інтересів особи, так і невідворотності притягнення винної особи до кримінальної відповідальності.

Стан дослідження проблеми

Різномасштабні проблеми питання досудового розслідування домашнього насильства у своїх наукових працях досліджували С. Є. Абламський, Н. О. Антонюк, О. С. Бакумов, А. А. Вознюк, І. В. Гловюк, Г. О. Горбова, Т. В. Іщенко, М. Г. Кузнєцов, Н. В. Лесько, Н. О. Ліщук, Ю. В. Лук'яненко, О. М. Ткаленко, К. А. Шаповал та ін. Утім, тема дотримання принципу *non bis in idem* під час розслідування домашнього насильства потребує подальшого ґрунтовного опрацювання задля формування відповідних практичних рекомендацій, спрямованих на дотримання цього принципу під час проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 126-1 КК України. У цьому аспекті, звісно, варто враховувати, що після 24 лютого 2022 року відбулося переосмислення таких дефініцій, як «справедливість» і «невідворотність покарання», які набули нового сенсу для всіх громадян України. Органи досудового розслідування стикнулись із новими викликами, адже постала необхідність проведення розслідування кримінальних правопорушень в умовах бойових дій.

До того ж порушена тематика безпосередньо стосується як науки кримінального процесу, так і судової практики, оскільки ратифікація Україною у 1997 році Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та у 2022 році Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульської конвенції) значно змінила парадигму забезпечення доступу до правосуддя та здійснення справедливого кримінального судочинства загалом.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є поглиблений аналіз правового механізму дотримання принципу *non bis in idem* у кримінальних провадженнях щодо домашнього насильства.

Задля реалізація окресленої мети на вирішення поставлені такі завдання: визначити нормативне закріплення принципу *non bis in idem* у національному та міжнародному законодавстві; проаналізувати судову

практику Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду (далі – ККС ВС) та Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) з питань ефективного застосування принципу *non bis in idem* у кримінальних провадженнях щодо домашнього насильства.

Наукова новизна дослідження

Крізь призму наукових напрацювань, аналізу судової практики ККС ВС у та рішень ЄСПЛ проведено системний аналіз дотримання принципу *non bis in idem* у кримінальних провадженнях щодо домашнього насильства.

Виклад основного матеріалу

Non bis in idem (з лат. «не двічі за те саме») є одним із принципів юридичної відповідальності, який закріплено у п. 1 ст. 4 Протоколу № 7 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Зокрема, передбачено, що «нікого не може бути вдруге притягнуто до суду або покарано в порядку кримінального провадження під юрисдикцією однієї і тієї самої держави за правопорушення, за яке його вже було остаточно виправдано або засуджено відповідно до закону та кримінальної процедури цієї держави»¹. При цьому відповідно до п. 2 ст. 4 цього ж Протоколу вказане положення не перешкоджає повторному розгляду справи згідно із законом та кримінальною процедурою відповідної держави за наявності нових або нововиявлених фактів чи суттєвих недоліків у попередньому судовому розгляді, які могли вплинути на результати розгляду справи. Проте жодні відступи від положень цієї статті під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожувє життю нації, не допускаються на підставі ст. 15 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод² (п. 3 ст. 4 Протоколу № 7 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод³).

Аналогічним за змістом є п. 7 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, де встановлено, що «ніхто не повинен бути вдруге засуджений чи покараний за злочин, за який він уже був

¹ Протокол № 7 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод : від 22.11.1984 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_804 (дата звернення: 10.05.2025).

² Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) : від 04.11.1950 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 10.05.2025).

³ Протокол № 7 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод : від 22.11.1984 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_804 (дата звернення: 10.05.2025).

остаточно засуджений або виправданий відповідно до закону і кримінально-процесуального права кожної країни»¹. Як бачимо, у відповідних нормах міжнародних правових документів чітко простежується заборона двічі притягувати особу до відповідальності за вчинення одного й того ж суспільно небезпечного діяння. У демократичному, правову суспільстві така вимога є цілком виправданою.

У національному законодавстві, насамперед у приписах ст. 61 Конституції України, також закріплена імперативна норма про те, що «ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення»². Така норма Основного Закону знайшла своє висвітлення у частинах 2, 3 ст. 2 КК України³. У сфері кримінальної процесуальної діяльності заборона двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення (ч. 1 ст. 7, ст. 19 Кримінального процесуального кодексу України) входить до системи засад кримінального провадження. Це корелюється як із нормами наведених міжнародних правових актів, так і з нормами Основного Закону, що наочно свідчить про важливе значення дотримання принципу *non bis in idem*, зокрема під час розслідування домашнього насильства.

Принцип *non bis in idem* (або заборона двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення) є одним з основних під час проведення досудового розслідування та має особливе значення під час розслідування домашнього насильства. Таке твердження зроблено з урахуванням аналізу ст. 126-1 КК України, де законодавець наголосив на такій ознаці, як систематичність, яка є вирішальною при кваліфікації діяння за вказаною статтею [1, с. 44]. Тим часом варто акцентувати увагу на тому, що запровадження положень ст. 126-1 КК України призвело до створення дуже гнучких правових норм у частині їх практичного застосування. Свідченням цього є певна правова невизначеність формулювання конструкції ст. 126-1 КК України, зокрема щодо чіткого означення поняття системності як ознаки складу цього виду кримінального правопорушення, на чому неодноразово наголошували фахівці у галузі кримінального права. Із часом така правова невизначеність

¹ Міжнародний пакт про громадянські та політичні права : від 16.12.1966 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення: 10.05.2025).

² Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 10.05.2025).

³ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 10.05.2025).

стала предметом розгляду судами різних інстанцій, зокрема ККС ВС, знайшовши своє найяскравіше підтвердження у низці судових рішень, окремі з яких будуть наведені нами у межах цього дослідження.

Досліджуючи проблеми кримінально-правової кваліфікації домашнього насильства, Ю. В. Орлов цілком слушно зауважує, що «систематичність указує на кумулятивний ефект насильницького діяння, чим досягається його суспільна небезпечність, виражена мірою заподіюваної шкоди конкретному потерпілому (потерпілим)» [2, с. 16].

У контексті розгляду співвідношення ознаки системності і дотримання принципу *non bis in idem* у кримінальних провадженнях щодо домашнього насильства найперше зазначимо таке. Якщо за одні й ті ж діяння особу спершу було притягнуто до адміністративної, а потім до кримінальної відповідальності, то і принцип *non bis in idem* буде однозначно порушено. У цьому питанні беззаперечним є твердження колегії суддів ККС ВС, які у постанові від 12 жовтня 2021 року у справі № 663/3390/19 наголосили, що «притягнення особи двічі за одні і ті ж діяння, які кваліфікуються як адміністративні правопорушення, а потім – як кримінальне правопорушення, є неможливим і суперечить Конституції України та практиці Європейського суду з прав людини [3]. Така позиція вбачається цілком виправданою, адже коли стороною обвинувачення в основу обвинувального акта покладено факти стосовно попереднього притягнення особи до адміністративної відповідальності за ст. 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення, то це є порушенням принципу *non bis in idem*. У цьому разі цілком законним і обґрунтованим буде визнання особи не винуватою у вчиненні домашнього насильства за ст. 126-1 КК України. У цьому аспекті варто брати до уваги позицію колегії суддів, викладену в постанові ККС ВС від 14 червня 2022 року у справі № 585/3184/20, де зазначено, що «попереднє притягнення особи до адміністративної відповідальності за вчинення домашнього насильства за умови подальшої повторюваності вчинення протиправних дій щодо певної потерпілої особи чи осіб і настання конкретних наслідків, які визначені законодавцем як більш тяжкі, ніж ті, що зазначені в законодавстві України про адміністративні правопорушення, не свідчить про подвійне притягнення до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення, ... а підтверджує систематичність дій винуватої особи»¹. Таке твердження

¹ Постанова Верховного Суду від 14.06.2022 : справа № 585/3184/20, провадження № 51-5266км21// Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105301745> (дата звернення: 10.05.2025).

вбачається цілком виправданим і корелюється із практикою ЄСПЛ. Наприклад, справа «Васіле Сорін Марін проти Румунії» (*Vasile Sorin Marin v. Romania*, параграфи 46–51) стосувалася дублювання проваджень – адміністративного стягнення та кримінального провадження. ЄСПЛ встановив, що виклад подій у двох провадженнях свідчить про те, що йдеться про одну й ту саму поведінку, вчинену одним і тим самим обвинуваченим, в один і той самий період часу. Залишалось встановити, чи були факти правопорушення, за яке заявника було оштрафовано в адміністративному порядку, та факти кримінального правопорушення, у вчиненні якого його було обвинувачено, ідентичними. Правова кваліфікація у цих двох провадженнях, очевидно, відрізнялася лише в одному аспекті – ступінь тяжкості вчиненого діяння. Однак, виходячи з наявних елементів, ЄСПЛ встановив, що кримінальне обвинувачення, пред'явлене заявнику, охоплювало факти адміністративного правопорушення в повному обсязі, і навпаки, факти адміністративного правопорушення не містили жодних елементів, відсутніх у кримінальному правопорушенні, у якому обвинувачувався заявник. Тому факти, що становлять ці два правопорушення, повинні були розглядатись як однакові для цілей ст. 4 Протоколу № 7 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод¹. Тобто ЄСПЛ констатував притягнення особи до відповідальності двічі за одні і ті ж діяння, які кваліфікуються як адміністративне правопорушення та як кримінальне правопорушення, що є очевидним порушенням принципу *non bis in idem*.

Виходячи із судової практики ККС ВС і ЄСПЛ, що склалася на сьогодні, важливим фактором при дотриманні принципу *non bis in idem* у кримінальних провадженнях щодо домашнього насильства є непритягнення особи до відповідальності двічі за одні і ті ж діяння, які спочатку кваліфікуються як адміністративне, а потім як кримінальне правопорушення. Це є неприпустимим і з точки зору досягнення справедливого судочинства. Водночас попереднє притягнення особи до адміністративної відповідальності за вчинення домашнього насильства за умови подальшої повторюваності вчинення протиправних дій і настання конкретних більш тяжких наслідків, ніж ті, що зазначені в законодавстві України про адміністративні правопорушення, не свідчить про подвійне притягнення до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення, а підтверджує систематичність дій винуватої особи.

¹ Посібник зі статті 4 Протоколу № 7 до Європейської конвенції з прав людини. С. 16–17 // European Court of Human Rights : офіц. сайт. URL: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_4_protocol_7_ukr (дата звернення: 10.05.2025).

У контексті аналізу положень ст. 4 Протоколу № 7 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у юридичній літературі зазначається, що принцип *non bis in idem* призначений для захисту осіб, яких уже було остаточно виправдано або засуджено. Принцип, встановлений у цьому положенні, застосовується лише після того, як особу було остаточно виправдано або засуджено відповідно до закону та кримінальної процедури відповідної держави. Тобто для того, щоб особа мала право на захист за цією статтею, одного лише остаточного рішення недостатньо, оскільки воно має також передбачати виправдання або засудження особи. Так, у кожній справі ЄСПЛ повинен визначити, чи було ухвалено рішення про виправдання або засудження особи. Якщо так, то він повинен визначити, чи було це рішення «остаточним» для цілей ст. 4 Протоколу № 7 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (справа «Міхалаке проти Румунії» (*Mihalache v. Romania*), параграфи 88–89)¹.

Якщо ж вести мову про конкуренцію кримінально-правових норм, кожна з яких охоплює окреме кримінальне правопорушення, то на практиці можна стикнутися із ситуацією, коли поряд із кваліфікацією за ст. 126-1 КК України діяння особи кваліфікуються додатково за різними статтями, наприклад 121, 122, 125, 126, 135, 136, 146 КК України. У такому випадку наявне порушення принципу *non bis in idem*, оскільки особа буде притягнута до відповідальності більш ніж один раз за однакові діяння. Правова позиція Верховного Суду із цього питання полягає в тому, що у випадках конкуренції між загальною та спеціальною нормами суди застосовують загальне правило: якщо злочин одночасно передбачений загальною і спеціальною нормами, то сукупність злочинів відсутня, і застосуванню підлягає спеціальна норма, яка найбільше відображає специфіку та особливості такого злочинного діяння [4, с. 324]. У межах проблематики кваліфікації фізичного домашнього насильства К. М. Плутницька наводить такий приклад: якщо домашнє насильство полягає в заподіянні легких тілесних ушкоджень (ст. 125 КК України) або завданні побоїв подружжю чи колишньому подружжю або іншій особі, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких стосунках, за наявності такої ознаки, як систематичність, такі дії потрібно кваліфікувати за ст. 126-1 КК України, адже в цьому випадку ст. 126-1 КК України є спеціальною нормою. Натомість побої, що мають характер мордування, а також скоєння систематичного катування становлять

¹ Посібник зі статті 4 Протоколу № 7 до Європейської конвенції з прав людини. С. 16–17 // European Court of Human Rights : офіц. сайт. URL: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_4_protocol_7_ukr (дата звернення: 10.05.2025).

більшу суспільну небезпеку, тому такі дії доцільно кваліфікувати за ч. 2 ст. 126 або ч. 2 ст. 127 (за ознакою повторності) КК України [5, с. 115]. Небезпідставним убачається і твердження Ю. В. Орлова, що «проблемним питанням є розмежування кримінального домашнього насильства та ухилення від сплати аліментів на утримання дітей (ст. 164 КК України) чи непрацездатних батьків (ст. 165 КК України). У науці та практиці справедливо висловлюється думка, що злісне ухилення від сплати аліментів цілком можна розглядати як прояв економічного насильства. Проте це не дає підстав уважати, що такі дії охоплюються статтею 126-1 КК України чи вимагають кваліфікації за сукупністю цієї статті зі ст. 164 чи 165 КК України. Натомість слідча та судова практика в низці випадків вдається до кваліфікації за сукупністю, порушуючи принцип неможливості подвійного інкримінування. Під час вирішення цього питання варто відштовхуватися від правила про кваліфікацію в разі конкуренції загальної та спеціальної норм. Норми статей 164 та 165 КК України є спеціальними щодо загальної, зафіксованої у ст. 126-1 КК України, а тому мають застосовуватись тільки вони, без сукупності» [2, с. 18].

Із наведеного вище можна зробити висновок, що у кримінальних провадженнях щодо домашнього насильства задля дотримання принципу *non bis in idem* у випадку конкуренції кримінально-правових норм, кожна з яких охоплює окреме кримінальне правопорушення, якщо злочин одночасно передбачений загальною і спеціальною нормами, то сукупність кримінальних правопорушень відсутня, і застосуванню підлягає спеціальна норма, яка найбільше відображає специфіку й особливості такого суспільно небезпечного діяння.

У судовій практиці можна віднайти позицію, згідно з якою, виходячи з принципу *non bis in idem*, попереднє притягнення особи до адміністративної відповідальності не утворює складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України, через відсутність такої обов'язкової ознаки об'єктивної сторони, як систематичність. На цій основі апеляційний суд прийняв рішення про закриття кримінального провадження, вважаючи, що в основу обвинувачення особи за ст. 126-1 КК України покладені ті самі факти (однакове домашнє насильство, крім епізоду від 21 жовтня 2019 року), які стали підставою для застосування адміністративних стягнень, і це вказує на те, що така особа вдруге притягається до юридичної відповідальності (адміністративною за формою, але кримінальною за суттю) за одні й ті ж правопорушення. Водночас колегія суддів Другої судової палати ККС ВС цілком справедливо не погодилась із таким рішенням, указавши, що «суд апеляційної інстанції при прийнятті рішення не зіставив фактичних обставин правопорушення в адміністративному та кримінальному провадженнях, не з'ясував наявність у даній конкретній

справі умов, які не виключають подвійного провадження в рамках кримінального та адміністративного права, не врахував, що за фактом домашнього насильства 21 жовтня 2019 року ОСОБА_6 до адміністративної відповідальності не притягувався, його систематичні дії призвели до психологічних страждань ОСОБА_9 та погіршення якості її життя, тобто до наслідків, які не охоплюються ст. 173-2 ч. 2 КУпАП»¹. Дійсно, варто зауважити, що саме попереднє притягнення особи до кримінальної відповідальності є свідченням того, що вона систематично вчиняла домашнє насильство в одній із форм, визначених у п. 3 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», диспозиціях ст. 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення і ст. 126-1 КК України. Тож цілком обґрунтовано зазначено у постанові ККС ВС від 21 грудня 2021 року у справі № 236/2450/20, що «будь-які попередні епізоди домашнього насильства входять до предмету доказування обвинувачення за ст. 126-1 КК і докази, що стосуються цих епізодів, є належними, оскільки стосуються обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні»². З урахуванням цього колегія суддів констатувала, що «діяння ОСОБА_6 8 та 13 липня 2020 року є тотожними та були об'єднані єдиним умислом, а отже не становлять двох окремих складів злочину, передбаченого ст. 126-1 КК, а є епізодами одного триваючого кримінального правопорушення. ... Враховуючи характер злочину, передбаченого ст. 126-1 КК України, який за визначенням включає ознаку систематичності і повторюваності, окремі епізоди такого насильства можуть не утворювати окремого злочину, а становлять продовження домашнього насильства у значенні ст. 126-1 КК»³. Подібна позиція також висловлена у постанові ККС ВС від 14 червня 2022 року у справі № 585/3184/20, зокрема щодо того, що «попереднє притягнення особи до адміністративної відповідальності за вчинення домашнього насильства за умови подальшої повторюваності вчинення протиправних дій щодо певної потерпілої особи чи осіб і настання конкретних наслідків, які визначені законодавцем як більш тяжкі, ніж ті, що зазначені в законодавстві України про адміністративні правопорушення, не свідчить про подвійне притягнення до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення, як про

¹ Постанова Верховного Суду від 25.02.2021 : справа № 583/3295/19, провадження № 51-6189км20 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95213443> (дата звернення: 10.05.2025).

² Постанова Верховного Суду від 21.12.2021 : справа № 236/2450/20, провадження № 51-2306км21 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102342476> (дата звернення: 10.05.2025).

³ Там само.

це вказано в ухвалі суду апеляційної інстанції, а підтверджує систематичність дій винуватої особи»¹. Із цього питання науковці також не безпідставно підтримують позицію, що «для характеристики кримінального правопорушення за ознакою систематичності врахування вчинення адміністративних правопорушень є логічним, і саме так це відбувається на практиці. ... Немає порушення засади *non bis in idem* у разі, якщо за останнім діянням, яке кваліфіковано за ст. 126-1 КПК України, кривдник не притягувався до кримінальної відповідальності, проте, попередні постанови судів за ст. 173-2 КУпАП враховано для кваліфікації систематичності насильства» [6, с. 72–73]. Дійсно, цілі покарання, які стосуються різних аспектів однієї і тієї ж поведінки, слід розглядати як єдине ціле, що реалізується за допомогою двох передбачуваних взаємодоповнюючих типів проваджень, які достатньо пов'язані за змістом і часом, як того вимагає прецедентна практика ЄСПЛ, щоб уважатися частиною цілісної схеми санкцій згідно із законодавством за правопорушення щодо вчинення домашнього насильства. У такому разі не можна вести мову про те, що особа зазнає непропорційної шкоди внаслідок дублювання проваджень і покарань, оскільки вона вчинює триваючі дрібні правопорушення, де окремі дії становлять невід'ємну частину моделі протиправної поведінки такої особи. Отже, не можна говорити про порушення ст. 4 Протоколу № 7 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [7].

Висновки

Причини такого вкрай суспільно небезпечного явища, як домашнє насильство, звичайно, не можна пояснювати у відриві від впливу інших негативних факторів та абстрагувати його від соціальних причин та сукупності негативних чинників і обставин різного характеру та спрямування, яких зазнають громадяни України протягом останніх років через агресію рф. Саме воєнні дії, що точаться на території нашої держави, є визначальним, хоча й не єдиним, фактором подальшого зростання кількості випадків учинення домашнього насильства. Відповідно, питання підвищення ефективності розслідування кримінальних проваджень щодо домашнього насильства під час збройної агресії рф, на жаль, не втрачає своєї актуальності.

Виходячи із судової практики ККС ВС і ЄСПЛ, важливим фактором при дотриманні принципу *non bis in idem* у кримінальних провадженнях щодо домашнього насильства є непритягнення особи до відповідальності двічі за одні і ті ж діяння, які кваліфікуються як

¹ Постанова Верховного Суду від 14.06.2022 : справа № 585/3184/20, провадження № 51-5266км21 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105301745> (дата звернення: 10.05.2025).

адміністративне, а потім як кримінальне правопорушення. Водночас попереднє притягнення особи до адміністративної відповідальності за вчинення домашнього насильства за умови подальшої повторюваності вчинення протиправних дій і настання конкретних більш тяжких наслідків, ніж ті, що зазначені в законодавстві України про адміністративні правопорушення, не свідчить про подвійне притягнення до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення, а підтверджує систематичність дій винуватої особи.

Однією з основоположних цілей застосування принципу *non bis in idem* є своєрідне подолання конкуренції правових норм, що можуть мати місце під час учинення суміжних або подібних за своєю природою суспільно-протиправних дій, які за певних умов переходять від «м'яких» до більш небезпечних.

Беззаперечне дотримання принципу *non bis in idem* є своєрідним запобіжником уникнення можливого подвійного притягнення особи до відповідальності за одне й те саме суспільно небезпечне протиправне діяння, а також має важливе значення в аспекті як забезпечення прав людини, так і притягнення особи до кримінальної відповідальності в міру її вини.

Список бібліографічних посилань: 1. Абрамський С. Є., Бакумов О. С. Застосування принципу *non bis in idem* під час розслідування домашнього насильства. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2023. № 1. С. 42–47. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2023.1.7>. 2. Орлов Ю. В. Проблеми кримінально-правової кваліфікації домашнього насильства. *Право і безпека*. 2020. № 4 (79). С. 13–19. DOI: <https://doi.org/10.32631/rb.2020.4.01>. 3. Антонюк Н., Ліхолетова Ю. Домашнє насильство: практика Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду // Судово-юридична газета : сайт. 24.03.2023. URL: <https://sud.ua/uk/news/blog/265517-domashnye-nasilstvo-praktika-kasatsiynogo-kriminalnogo-sudu-u-skladi-verkhovnogo-sudu> (дата звернення: 10.05.2025). 4. Степаненко О., Агапова К. Кількісний критерій систематичності як ознака домашнього насильства. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 4. С. 323–327. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.4.55>. 5. Плутицька К. М. Проблеми кваліфікації фізичного домашнього насильства. *Вісник Запорізького національного університету. Серія: Юридичні науки*. 2018. № 3. С. 112–117. 6. Глов'юк І. В., Дроздов О. М. Деякі питання засади *non bis in idem* у кримінальному провадженні за ст. 126-1 КК України у аспекті практики ЄСПЛ // Застосування в національному судочинстві стандартів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року : зб. тез Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 22 жовт. 2021 р.) / Хмельницьк. ун-т управління та права ім. А. Юзькова ; Хмельницьк. місцевий осередок ГО «Всеукраїнська асоціація кримінального права» ; Євразійська асоціація правничих шкіл та правників та ін. Хмельницький : Хмельницьк. ун-т управління та права ім. А. Юзькова,

2021. С. 69–73. 7. Гловюк І. Тлумачення Верховним Судом засади non bis in idem у контексті домашнього насильства // ЮРФЕМ.уа : сайт. 10.10.2022. URL: <https://jurfem.com.ua/tlumachennya-vs-non-bis-in-idea-domashne-nasylstvo/> (дата звернення: 10.05.2025).

Надійшла до редколегії 14.05.2025

Прийнята до опублікування 15.06.2025

Drozdz V. H., Ablamska V. V. Compliance with the Principle of Non Bis in Idem in Criminal Proceedings Regarding Domestic Violence

The article analyses the legal mechanism for compliance with the principle of non bis in idem in criminal proceedings regarding domestic violence. It is emphasised that compliance with the principle of non bis in idem during the pre-trial investigation of criminal offences under Article 126-1 of the Criminal Code of Ukraine is important in terms of both ensuring human rights and bringing a person to criminal responsibility in proportion to their guilt. A comparative analysis of the normative consolidation of the non bis in idem principle in national and international legislation has been conducted. The main conditions for compliance with the non bis in idem principle in criminal proceedings concerning domestic violence have been identified. It is emphasised that important factors in complying with the non bis in idem principle in criminal proceedings regarding domestic violence are not bringing a person to justice twice for the same acts, which are initially classified as administrative offences and then as criminal offences. However, the previous bringing of a person to administrative responsibility for committing domestic violence, provided that the unlawful actions are repeated and specific consequences more serious than those specified in the legislation of Ukraine on administrative offences occur, does not indicate double legal liability of one type for the same offence, but confirms the systematic nature of the actions of the guilty person. It has been established that in criminal proceedings regarding domestic violence, in order to comply with the principle of non bis in idem in the event of competing criminal law provisions, each of which covers a separate criminal offence, if the offence is simultaneously covered by general and special provisions, then there is no combination of criminal offences, and the special provision that best reflects the specifics and characteristics of such a socially dangerous act shall be applied.

Keywords: domestic violence, criminal liability, criminal proceedings, systematicity, non bis in idem principle.

